

CORINA ISABELLA CSISZÁR¹, ROMÂNIA

Ocultism și obiceiuri străvechi din Suci de Sus

Vrăji

Socru meu o avut nouă frați, o avut două surori și una dintre ele o avut doi băieți. Și locuiau într-o casă acoperită cu paie, aveu hecelă, tiară, meliță. Torceau, țeseau. Unu dintre băieți o discutat cu o fată și părinții nu o vrut, știți cum era atunci cu averile și cu neamul. Trebuiau să fie din aceeași viță. Da nu o putut să îl despartă nicicum de fata respectivă și s-o căsătorit cu ea. La un moment dat, soacra soacrei o rămas văduvă și o tăt umblat pă la preoți și pă la vrăjitori. La un moment dat, o mers „peste deal.” Probabil că acolo erau mai multe femei care știau fa vrăji. Mai erau și la noi în zonă care știe să facă pă orândă. Și s-o dus „peste deal” și o adus o femeie de acolo să facă vrăji. Și atâta o vrăjit, până o melițat melița singură în târnaț. Soacra lu soacra o fo plecată unde-i mănăstirea la Breaza, la șapte kilometri de aici. Avea un pământ la Breaza. Ținé atunci oi, vaci, se duceau pe jos atunci. Și după vrăji, câinele s-o transformat în diavol. Și i-o spus să nu să atingă diavolu de nimnic ce-i în gospodăria lui. Și i-o zis: „este o femeie plecată la țară și de cumva te întâlnești cu ie, să nu te atingi de ea, să nu ai de lucru cu ea”. Și de la biserică mai sus, în Dâmbu Neamțului, când o fost pă acoale, ea venea din Breaza și s-o-ntâlnit cu un câine alb și-o zis că o mers câinele cătă ie s-o muște. Da i-o zis: „du-te-n sărăcie!” Și nu i-o făcut nimic. Și de atunci s-o despărțit feciorul ei de fată și el s-o recăsătorit în Bistrița și o făcut copii. Aiesta o fo caz real.

Făcutu pă făcătură

Mi-o spus soacra că era o țagancă aici, îi spune Părămănoaie. Și méré la ie și plăté și îi făcé, îi descânta. Când o fo soacra gravidă nu știu cu care dintre copii, atunci să făcé pă făcătură. O omoră pă femeie dacă méré altă femeie care voie să să mărite, că era fată bătrână, vrăjitoare îi făcé pă orândă. Îi descânta acolo și o omora pe femeie și cea care plătea vrăjitoarea, să mărita cu soțul celei pe care o omora.

Soacra era bolnavă și o mări la ie și i-o zâs să pună cenușă sub pat și să o acopere cu un ciur. Și dacă a vidé urme, să știe că îi beteagă de făcătură. Și pă dimineață o zâs c-o fo plin de urme acolo în cenușă. Și doar nu putea intra nimic acolo, dacă o fo ciur. Și i-o descântat Părămănoaie până i-o întors, că de mere vraja mai departe, o omoră. Trebuie să

¹ Drd. la Școala Doctorală de Științe umaniste, a Universității de Vest Timișoara / Etnolog la Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale „Liviu Borlan” Maramureș.

ducă femeia o cămeșă sau șurț la vrăjitoare, mai ales o cămeșă, să o poarte direct pă corp, că nu erau atunci maieuri. Erau și vrăjitori care făceau vrăji de moarte, da și știeu să întoarcă vrăjile. Doi, trei erau, nu erau mulți vrăjitori. Da de era trecută lucrarea, vraja de jumătate, nu mai puté să i-o întoarcă, murea omul.

Știu că mai era una în Groșii Țibleșului și o zâs popa că nu o împărtășăște dacă face așa ceva. Da asta din Groși nu făcú ca să omoare, făcú numa descântece dacă avei o boală sau ceva năcaz. Aia descânta cu ape și îți dăde să te speli pă corp dacă erai bolnav și îți trecé. Da nu era voie nici asta să faci, că și astea-s cu dracu. Am știut că nu-i bine, da ce să

Descântătoarea pregătind plantele de leac; foto: Florin AVRAM

fi făcut? Am avut pă față o alergie și am mers la doctori, am ajuns și la Cluj și tot nu mi-o trecut. Mă dădem cu cremă, mai dispăreau și iară îmi apăreau. Nu mi-o mai trecut. Și m-am dus pă la ea, mi-o descântat niște apă, m-am spălat cu ea și mi-o trecut. Nu știu cine, ce o avut cu mine, că aveam niște pete și mi se-nfocau așa pe față. Și nu am mai știut ce să mă fac, că la Cluj am plătit o grămadă de bani și nu mi-o aflat nimica. Înt-o găleată mi-o descântat apa, da mi-o zis că nu îi voie să pun găleata pă masă. Din punct de vedere religios nu-i bine să faci, d-api noa, te doare, te ustură, te mănâncă, ce să faci? Păcatu cela mare o

fo la femeia ceie care o omorât când o făcut pă orândă, gândesc io. Da dacă ai un năcaz și te duci, tăt te mai iartă Dumnezeu dacă te rogi.

Făcutu pă orândă

Méré câte una și îi zăcé că i-i zăhăită orândă, adică îi ocupată de altă femeie. Și o fost un caz aici în vecini de noi, la Ionu Bdizoaiei. O avut Ion femeie și patru coptii cu ié. Și o mărș o fată bătrână de aici de pă deal la vrăjitoare să îi facă pă orândă. Și i-o descântat și i-o zăs să margă și să îi spuie ce o visat. Și femeia o visat o scroafă cu patru purcei. Și i-o zăs la femeie că orândă i-i ocupată de o femeie cu patru copii. Și o întrebat-o dacă să facă mai departe pă orândă. Și vrăjitoarea asta care lucra cu dracu, s-ar fi oprit dacă o văzut că aia e mamă cu patru copii. Dar femeia nu o avut niciun bun simț, niciun Dumnezeu și i-o zis să facă mai departe. Și o omorât mamă cu patru copii. Și ea o venit și s-o căsătorit cu omu respectiv aici și o crescut mama ei cei patru copii. Cum să te duci tu la omu respectiv dacă știi că i-ai omorât femeia? Și să stai acolo cu el! O dat drumu „la lucrare,” o ajuns deja la jumate și nu putea să mai oprească energia și o omorât-o pă femeie. Și după ce s-o măritat o avut un copil cu bărbatu cela, da i-o murit. Că soacra o moșit-o, era moașă. Asta i-o fo plata, cum o omorât și ea mama a patru copii, așé i-o murit și ei coptilu. I-o murit ce i-o fo mai drag, unde să o doară mai tare, n-o avut nicio haznă de el. Cu bărbatu o rămas împreună, da alți copii nu o mai avut. Femeia asta i-o povestit la soacra ce-o făcut, că o fo vecine. Că zice că dacă faci de aieste, tre să povestești la cineva, probabil n-ai conștiința împăcată până nu spui la cineva. O fo drac și mai demult și și-amu este bugăt. N-am întrebat-o niciodată pă soacra ce s-o întâmplat cu vrăjitoarele astea, cum o murit.

S-o mai întâmplat iară alta. Și-o mai făcut una pă orândă. O fost măritată după altu și s-o despărțat că n-o putut sta din cauza unei femei, că aceie tăt o umblat la vrăjitori. Că mai demult, i-o murit femeia la omu ăsta că o fo bolnavă. Și o soră de a ei, n-o acceptat să se mai recăsătorească cumnatu-său. Da el s-o căsătorit și o luat pă o fată de aici din sat. O luat-o și n-o putut sta acolo la el că o tăt făcut cumnata scandal și s-o despărțit de el. Și ié și-o făcut pă orândă. Mi-o zis soacra că nu știu cum i-o făcut, că i-o legat picioarele la masă cu lanțuri. Și-o omorât femeia la om, da n-o avut coptii laolaltă. Dintr-o măsea o murit femeia, nu i-o aflat niciun leac și o murit, și asta care o făcut pă orândă s-o căsătorit cu omu și au împreună o fată, care amu îi profesoară. Eu eram mică atunci și veneam pă jos de la școală și cum erau casele joase atunci, o vedeam pă femeia beteagă cum stăte cu coatele în geam și să văieta. Poate că nu o știut să margă să-i întoarcă cineva vraja, o tăt mărș pă la doctori, nimeni nu i-o putut face nimică. Nu și-o fi dat sama că-i vrăjită. O murit aceie și nu știu la câtă vreme o luat-o pă cielaltă. Cum o murit femeia, s-o și dus la cielaltă, că repide să întâmplă asta, una, două îi orândă prezentă. Știu că până acuma câțiva ani să tăt făcé din asta de întors pă la noi în sat.

Adusu pe sus

Altele făceau vrăji și îi aduce pă bărbați, de pă la lucru, de pă unde erau sau din armată, pă mătură. Erau femei sau bărbați în sate care știau să facă de adus. Și tu merai la ei, plăteai și îți făce, descanta.

„Cotatul” în ceară; foto: Florin AVRAM

La deochi stingi cărbuni și zici Tatăl nost, ce să faci dacă e deotet coconu? Da este și la deoti descântec anume. Da și astea îs cu blestem. Mai ales când iau laptele de la vaci și trebe descântate să li să-ntoarcă lactile. Aruncau ceva ape descântate pă vacă și le lua lactile și dădeau vacile sau oile lor mai mult lapte. Era o femeie la care mergeau dacă li să lua lactile de la vaci și descânta și le vinea iară lactile la vaci.

Nu știu de unde știau atâtea vrăji. L-o adus pă unu cu slămina în spate. Avea cuptor în casă cum era demult. Făce foc în cuptor și pune înt-un ol apă, ca să nu să spargă când îl aproptie de foc. Și cu cât îl aproptie mai tare de foc, așe-l aduce de tare pă om, călare pă mătură. Și pă unu l-o adus cu slămina-n spate. Da o aproptiet pe tare olu de foc. Și l-o adus pe tare pă om și o și pleznit acoale la ușă.

Cânepa

Vrăji de aieste de răzbunare nu o fo în sat la noi, doar să mai sfădeu oamenii câteodată. Da era lumea altfel, nu erau rețele de socializare, umblau oamenii unii la alții în povești. Mergeau femeile cu caierul una la alta și torceu. Sămânam cânepă, nu s-o știut atunci de drog, soacra avé cânepă, să făce pânză. Și am cules, era de 2 feluri, de primăvară și de toamnă. Cé de primăvară să culege prin iunie, trebuié să te legi la gură, că atâta era de tare, că iute te bășicai pă la gură. Erai ametât când culegei, mai stătei la aer și iară te băgai și mai culegei. Era drog în ea, da nu să știé atunci. Te îmbătai de cap când o culegei. O rotunză la capite și o smulgé de acolo, o făcé pănusi și o băga în baltă tri săptămâni. Era o baltă anume pântru cânepă și puné ptietri pă ié și o lăsa acolo. Și o puneu la uscat pă gard și apoi să melița. Tătă lumea usca deodată, tăte gardurile erau pline. Și să melița că erau pozdăriile alea groasă ca degetu. Și aprindea focu cu pozdăriile, că erau ca un fel de lemn. După ce să melița, apoi să hecela. Și erau doi teptini cu care trăje și ieșea al doilea rând de fuior, mnijlocele li să zâcé la acele. Primu era fuioru, apoi mijlocelele și apoi hăbucii, călții. Din călți făceu saci, strecuri la brânză, cenușere, în care puneau cenușa când înmuiau hainele pentru spălat. Din mijlocele făceu lipideauă. În cânepa de toamnă era sămânța, să culegé, să rotunzé și să puneu cap la cap și să ținé două săptămâni până să putea scutura. Sămânța o întindé ca să să uște, ca să aibă iară pă anul viitor ca să samine. Cânepa să sămâna

Snopti de cânepă; foto: Marius MARIAN

în grădina omului, nu la peminte, la hotar, că la cânepă îi trebuie loc bun. Și la hotar mai mergeau și animale din astea sălbatice. Grijé de ié, era o plantă înaltă.

Fata Pădurii

Mi-o spus soacra că o văzut-o pă Fata Pădurii aici pă deal. Era o fată lungă, c-un păr galbân până-n pământ. Și în urma ei toți copacii se aplecau și era o pară de foc. Și o zâs că atâta cânta! Era îmbrăcată cu o cămeșă lungă.

Un om de pă Valea Caselor o avut oi. O fo vară și o mers cu oile și noaptea durné cu oile pă deal. Și o venit o vreme gré, o plouat. O suflat un vânt și i-o stins focu la om. N-o avut chibrituri, n-o avut cum să-și mai facă focu din nou. Și o stat așa. Și numa o văzut o pară de foc și că să-mblătesc copacii unu de altu și-un vânt mare! Și l-o strâgat: „iuuu, hăăă, măi, Filip!” Da el n-o răspuns, că dacă ar fi răspuns, îl purta tăta noaptea până ce-l omora. O stat așa până dimineață, când o mers iar cu oile mai departe.

Mama mea o fost din Târlișua. Și mi-o povestit cum mergeau fetele în șezători demult cu lucru. O făcut șezătoare într-o casă părăsăta, că probabil n-o fi vrut să deranjeze în altă parte sau nu le-o lăsat nime. Și-o zâs că tăt vineu tri feciori îmbrăcați frumos și cu clopuri cu păun. Și n-o vrut să spună de unde-s, numa că îs lăturenii. Și în șezătoare méré cu fluierile și le juca pă fete. La un moment dat, o fată i-o zis la mă-sa că vin tri feciori și le iau la joc și nu vor să spuie că de unde îs și cine-s. Amu femeia fiind mai bătrână, o mai auzit, o mai știut. Se mai auzea și de la alții mai bătrâni. Și le-o zis să le ceară la feciori să se descalțe. Erau cu cizme din piele și o acceptat. Când o tras cizma, o fo cu potcoave de cal. Și s-o speriat, o dus pă popa și-o sfîntăt și nu s-o mai dus pă acoale. O gândit c-o fo dracu.

Credințe și superstiții în cadrul riturilor funerare

Era o pasăre care cânta de numa când murea cineva, îi zicé pasărea morții. Este și cântec:

Asară pă gardu porții,
S-o așezat pasărea morți
Și atâta o ciritit
Până când te-o adurnit.

Ori mai visa cineva din familie că era joc în casă sau că era lume multă în casă.

După ce muré omu, era o femeie care spăla mortu. Era una anumită, o murit aceie, amu nu mai spală nime. Și la femeia ceie îi dăde un rând de haine bune de sărbători, de la moarta respectivă.

Să legau picioarele mortului ca să stăie drept sau mâinile pă la coate sau să lega gura mortului. Și după două zile țepenește și să dezleagă. Cu ața ceie să făceau vrăjuri. Și te leagă să nu mai poți vorbi, că mortu acela deja îi dus în lumea cealaltă, sufletu îi plecat.

Aici să ducă mortu la groapă și vara cu sania. Nu prindé Doamne feri, sania la cai să ducă mortu, numa cu boii să ducă sau cu vaci bune de tras. Era sanie cu tălpi de lemn și o trăjé pă drum. Era numa mortu pă sanie pă paie și îl trăgeu așé cum trăgeu lemnele din pădure vara. Pă sanie puneu un ptic de fân să nu fie pus direct sicriul pă crucea ceie di pă sanie, puneu un țol și apoi punéu sicriul, ca să nu să scuture mortu. Îl puné pă o pătură jos și îl spăla cu apă, îl șterjé cu un prosop și pă urmă să îmbrăca. Și apa cu care să spăla mortu să arunca departe, cu aceie să făcú multe vrăji. Dacă dădé cu apa ceie di pă mort, era ca moartă, nu avé nicio putere, nu să puté căsători. Avéu grijă să nu vadă apa, acele care știeu să facă vrăjuri, aruncau la gunoi sau pă câmp unde să nu hie pomi.

Lumina mortului, lumina trupului să făcea din ceară naturală de la albine. Era o turtă așa de ceară, o încălzei să să toptească și tăiei o bucată de aceea și o întindei fain, frumos. Și să făcú cât era mortu de lung, să măsură cu ața. Și o tăt încolăcem așa ca un șarpe. Unii o îngropau cu mortu, alții o lăsau și o tăieu și mai aprindeu din ie să ardă în casă.

După ce-l spăla pă mort, îl puné pă o scândură mai lată până ce viné cu sicriul. Sub cap i să puneă tămâie, usturoi, o cărticică de rugăciuni și piaptănu. Și să acoperea oglinda în casă cu mortu. Nu să practica atunci priveghiu să stăié nu știu cât oamini, că era locu strâmt, nu prea erau condiții. Veneau numa și să uitau un pic și plecau. La noi nu să făceau jocuri de priveghi. Mai stăteu neamurile de poveste vreo oră, două. Să trăge cloputul și să cânta mortu la fereastă dimineață, la amiază și sara. Femei din familie stăteu la fereastă și cântau de afară înspre năuntru. Să făcú slujba de înmormântare în curte și să dădé la oamini un pup și un păhar de horincă. Și să cânta mortu până ieșéu din curte. Nu erau bocitoare, să cântau femeile din familie. Când să trăgé cloputul, să aprindé lumnina trupului și două, tri, patru femei din familie sau vecine, mergeau la fereastă și să cântau:

Ierte-mi-te Dumnezeu,
Cât de cu drag te iert eu,
Din tăt sufletelu mneu,
Draga mé, mămuca mé,
Mândră vreme ți-ai aflat,
Pă cântatu cucului
Pă ieșitu plugului.

În ziua înmormântării, preotul înconjura mortul cu cădelnița cu tămâie. Și sfințea apa și făcú o feștanie. Când ies cu mortu din casă sunt care mai trântesc ușa ca să nu mai vină mortu veci înapoi. Fereastră nu să deschidé cât timp era mort în casă, că să zice că să strică mortu.

Dacă muré cineva necăsătorit, dacă era fată, o îmbrăca mnireasă și dacă era fecior îl îmbrăca de mire și i să făcú steag negru, da îl înștruțau cu bărbânoc ca la nuntă și îl duceau

la biserică. Era ca un steag de nuntă. Dacă era logodit, mergea logodnica și stăte la căpătâiu lui. O murit un cumnat de a meu de 26 de ani și l-o îngropat cu muzică și o cântat melodii mai duioase, mai triste.

Mereu cu praporii naintea mortului. Să făceau douășpe stații până la cimitir și la fiecare stație să dăde un pup la câte un cocon păste sălaj. Să aducé acasă de la cimitir un pup care să arunca în pod, zice că îi pântru sufletu mortului. La nunta cumnatului, o aruncat fiică-sa un pup în pod și nu l-o mai aflat altu. Și n-o intrat nime și nimic acolo.

Femeile umblau cu părul despletit timp de șase săptămâni. Amu nu-și mai despletesc părul, mortu îl duce la capelă, rămân praporii rezemați de pereți și nu se mai fac nici stații. Nu-i normal nici din punct de vedere religios, nici al tradiției. Zice o Evanghelie la început și mai zice una la capelă. Îl scoate, îl pune în mașină și-l duce repede.

Dau năfrâmi și șterguri ca pomană, la femei și cana cu adează să dă la un copil care zice Tatăl nostru.

La masă să făcéu guiaș și sarmale dacă era de dulce și zamă de mazăre dacă era post și pancove. În Groși și în Suci de Jos să dau tojmagi cu lapte.²

² Otilia Cosma, 75 ani, Suci de Sus, 2025.